

УДК 657.1:338.43
© 2013

Л.М. ВАСІЛЬЄВА,
доктор наук
з державного управління

**СУТЬ ВНУТРІШНЬО-
ГОСПОДАРСЬКОГО ОБЛІКУ,
ЙОГО ОБ'ЄКТИ ТА СУБ'ЄКТИ
В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

Узагальнено теоретичні розробки вітчизняних науковців щодо сутності внутрішньогосподарського контролю, його місця та ролі в господарській діяльності. Представлено трактування поняття “внутрішньогосподарського контролю в сільськогосподарських підприємствах”. Визначено об'єкти та суб'єкти внутрішньогосподарського контролю в них.

Розвиток ринкових відносин в Україні передбачає підвищення ефективності господарювання. Зміна соціально-економічних умов в аграрному секторі економіки призводить до виникнення нових інформаційних потреб з боку власників і менеджерів сільськогосподарських підприємств, що вимагає оптимізації управління ними. Необхідність приведення у відповідність механізму управління підприємством до вимог сучасної економіки доводить об'єктивно існуючу потребу в застосуванні внутрішньогосподарського контролю. Внутрішньогосподарський контроль є одним із найважливіших чинників системи управління підприємством, оскільки допомагає управлінському персоналу ефективно виконувати свої функції. За допомогою системи внутрішньогосподарського контролю керівництво вирішує, що саме потрібно змінити в організації роботи підприємства та спрогнозувати його діяльність на перспективу. У науковій літературі питанню організації внутрішньогосподарського контролю приділяється значна увага вітчизняних учених. Серед них: І.І. Бабіч [1], М.Т. Білуха [2], Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький [5], Є.В. Калюга [6], Л.В. Нападовська [7], Б.Ф. Усач [8], В.О. Шевчук [9] та інші. Проте питання системи внутрішньогосподарського контролю в сільськогосподарських підприємствах на даний час висвітлені на недостатньому рівні, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

До 1990-х років внутрішньогосподарський контроль в Україні розвивався в напрямку, обумовленому специфікою адміністративно-командної економіки. Сьогодні діяльність

сільськогосподарських підприємств здійснюється в умовах гострої внутрішньої та міжнародної конкуренції, ефективність роботи підприємства багато в чому залежить від об'єктивної оцінки ситуації особами, які керують ним. Тому виникає необхідність у перетворенні внутрішньогосподарського контролю з простого забезпечення збереження майна та оцінки досягнутих результатів в один з інструментів управління. З початком ринкової трансформації економіки внутрішній контроль у нашій країні проходить ті самі етапи, які він проходив і в економічно розвинутих країнах, але вже більш швидкими темпами, оскільки має у своїй основі існуючий світовий досвід.

Аналіз наукових джерел щодо сутності дефініції “внутрішньогосподарський контроль” виявив неоднозначність підходу вчених до цього питання. Що стосується наукового аспекту проблеми, то єдності в розумінні сутності контролю не досягнуто, а ситуація з його тлумаченням залишається дискусійною [9, с. 7].

Так, М.Т. Білуха зазначає, що внутрішньогосподарський контроль включає контрольні функції, які здійснюються власниками підприємств, комбінатів, організацій і установ, концернів, асоціацій відповідно до чинного законодавства [2, с. 18]. Я.А. Гончарук та В.С. Рудницький розглядають внутрішньогосподарський контроль як систему спостереження і перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта управління прийнятним управлінським рішенням, встановлення результатів управлінського впливу

на керований об'єкт виявленням відхилень, допущених у процесі виконання цих рішень [5, с. 138].

Внутрішньогосподарський контроль – це процес, який забезпечує якісну розробку та ефективне досягнення цілей шляхом організації прийнятих управлінських рішень [7, с. 19]. Як систему безупинного спостереження визначає внутрішньогосподарський контроль Є.В. Калюга [6, с. 141].

Б.Ф. Усач розглядає внутрішньогосподарський контроль як контроль, що здійснюється власниками, бухгалтерськими, фінансовими та іншими функціональними службами підприємств [8, с. 19]. Л.В. Дікань наголошує на тому, що внутрішньогосподарський контроль – це перш за все контроль з боку господарства за діяльністю своїх підрозділів. При цьому перевіряється вся господарська діяльність або її окремі сторони [4, с. 31].

Внутрішньогосподарський контроль є складовою ринкового механізму і водночас однією із важливих функцій управління. Як зазначає Г.В. Булкот, «Система внутрішньогосподарського контролю – це інструмент, що має сприяти підвищенню ефективності та досягненню поставлених цілей, запобіганню збитків та витрат при здійсненні діяльності підприємства [3, с.69]. При організації та впровадженні системи внутрішньогосподарського контролю адміністрації підприємства необхідно забезпечити дотримання низки специфічних цілей, що є основою доцільності та ефективності його функціонування, без яких діяльність даної служби не буде відповідати своїй основній меті.

Здійснене дослідження надає можливість зробити висновок про те, що розглянуті поняття внутрішньогосподарського контролю використовуються авторами для позначення тих самих явищ, хоча і мають різну назву. Такі трактування спричинені у зв'язку з дослідженням різних виробничих циклів господарюючих суб'єктів та підкресленням різного управлінського впливу для досягнення поставлених цілей.

Для ефективного функціонування системи внутрішньогосподарського контролю, як однієї із функцій управління, необхідно чітко розуміти сутність об'єктів та суб'єктів вну-

трішньогосподарського контролю, що сприятиме належному розподілу обов'язків щодо здійснення контролю, підвищенню якості та достовірності інформації, ефективності управління підприємством, як основи для прийняття управлінських рішень.

Так, суб'єктами внутрішньогосподарського контролю є особи, групи осіб, відділи, служби тощо, які здійснюють контрольні дії по відношенню до об'єктів внутрішньогосподарського контролю відповідно до прав та обов'язків, передбачених посадовими інструкціями та положеннями [1].

У сільськогосподарських підприємствах об'єкти внутрішньогосподарського контролю доцільно деталізувати за видами виробництва (рослинництво, тваринництво, допоміжне виробництво, обслуговуюче виробництво тощо) та структурними підрозділами, що дозволить здійснювати контроль центрів відповідальності.

Кожен з видів виробництва та структурних підрозділів є центром виникнення витрат і відповідальності, очолюваним керівником, який відповідальний за їх діяльність. У процесі здійснення внутрішньогосподарського контролю об'єктами спостереження є не тільки процес виробництва і виробничі витрати, а й дії працівників, спеціалістів сільськогосподарських підприємств, відповідальних за забезпечення збереження та ефективне використання виробничих ресурсів і виконання господарсько-розрахункових завдань.

Визнання об'єктів контролю і здійснення його за центрами відповідальності дозволяє підвищити дієвість, оцінити якість роботи менеджера (керівника підрозділу) такого центру. Слід підкреслити, що в процесі здійснення внутрішньогосподарського контролю об'єктами спостереження є не самі по собі виробничі ресурси і процес виробництва, а дії працівників, менеджерів організації, відповідальних за забезпечення збереження і ефективне використання виробничих ресурсів і дотримання законодавства у процесі здійснення господарських операцій. У цьому зв'язку можна зробити висновок: за будь-яке порушення фінансової дисципліни, недотримання технології виробництва за конструктивним елементом, видом робіт чи

продукції, яке призвело до порушення договірних зобов'язань, до штрафних санкцій, до перевитрати коштів тощо, повинні нести відповідальність (дисциплінарну, матеріальну,

кримінальну) конкретні особи, які завдали своїми неправомірними діями або бездіяльністю шкоду підприємству.

Висновки

1. Проведені дослідження дали змогу уточнити суть внутрішньогосподарського контролю в сільськогосподарських підприємствах і трактувати дану дефініцію як систематичну перевірку всіма посадовими особами в межах своєї компетенції виконання рішень зборів акціонерів, пайовиків, правління; виконання бюджетів – виробництва, матеріальних, трудових, загальновиробничих витрат, забезпечення збереження майна власників та дотримання законодавства з метою виявлення резервів підвищення ефективності виробництва та запобігання розкрадань, зловживань і шахрайства.

2. Організація внутрішньогосподарського контролю в сільськогосподарських підприємствах повинна бути цілісною єдиною системою взаємопов'язаних способів, прийомів і методів, що охоплює весь комплекс конт-

рольних процедур, починаючи з формування інформаційної бази, проведення контрольних дій та завершуючи узагальненням результатів контролю. На наш погляд, основними шляхами подальшого удосконалення є такі, як вибір оптимальної за складом та обсягом інформаційної бази, яка забезпечить реалізацію завдань; розробка, запровадження нових і вдосконалення діючих способів, прийомів і методів контролю, найбільш ефективних з урахуванням специфіки діяльності сільськогосподарських підприємств; розробка та запровадження ефективної технології вирішення поставлених завдань перед службою внутрішньогосподарського контролю керівництвом підприємства, що забезпечить злагоджене функціонування його як цілісного механізму.

Бібліографія

1. Бабіч І.І. Об'єкти та суб'єкти внутрішньогосподарського контролю [Електронний ресурс] / І.І. Бабіч, С.М. Зубчик // Економічний форум. – 2011. – 2. Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011

2. Білуха М.Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту: підручник / М.Т. Білуха. – К. : ПП “Влад і Влада”, 1996 – 320 с.

3. Булкот Г.В. Місце внутрішньогосподарського контролю в системі управління підприємством / Г.В. Булкот // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – 2009. – № 24. – С. 68–73.

4. Дікань Л.В. Контроль і ревізія: навч. посібник / Л.В. Дікань. – К. : Знання, 2007. – 327 с.

5. Гончарук Я.А. Аудит: навч. посібник / Гончарук Я.А., Рудницький В.С. – Львів : Світ, 2002. – 296 с.

6. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: монографія / Є.В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.

7. Нападовська Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці: монографія / Л.В. Нападовська. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – 224 с.

8. Усач Б.Ф. Контроль і ревізія: підруч. / Б.Ф. Усач. – К. : Знання-Прес, 2001. – 253 с.

9. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою: проблеми теорії організації і методології: монографія / В.О. Шевчук. – К. : КДТЕУ, 1998. – 371 с.

Рецензент – доктор економічних наук, професор І.І. Вініченко